

მემკვიდრეობა

მალხაზ მაცაბერიძე*

ვარლამ ჩერქეზიშვილი 1917 წელს: საქართველოში დაბრუნება

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია ცნობილი ქართველი ანარქისტის ვარლამ ჩერქეზიშვილის საქმიანობა 1917 წელს, საქართველოში დაბრუნების შემდეგ. ამ დროისათვის ანარქისტები საქართველოში ფაქტობრივად აღარ იყვნენ და დომინირებდნენ მათი მოწინააღმდეგე პოლიტიკური ძალები. ამიტომაც იმდროინდელ ქართულ პრესაში მხოლოდ მოკლე ცნობებია ვარლამ ჩერქეზიშვილის შესახებ. ჩერქეზიშვილმა თბილისსა და ქუთაისში წაიკითხა ლექციები საერთაშორისო მდგომარეობის და ქართველი პოლიტიკოსების წინაშე მდგარი ამოცანების შესახებ. ჩერქეზიშვილი მხარს უჭერდა ანტანტის ქვეყნების გამარჯვებას პირველ მსოფლიო ომში, ქართული პოლიტიკური პარტიების უმთავრეს ამოცანად მიიჩნევდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისაკენ მიმართული ნაბიჯების გადადგმას.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, ვარლამ ჩერქეზიშვილი, ანარქიზმი.

შესავალი

ვარლამ ჩერქეზიშვილის საქართველოში დაბრუნება არ გავდა მისი მეგობრის პეტრე კროპოტკინის რუსეთში დაბრუნებას. რუსეთში ანარქისტები ჯერ კიდევ ანგარიშგასაწევ ძალას წარმოადგენდნენ და თავიანთ სახელოვან და ხანდაზმულ ლიდერს საზეიმო დახვედრა მოუწყეს. საქართველოში ანარქისტები ფაქტობრივად

---

* პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი.

ადარ იყვნენ, პოლიტიკურ ცხოვრებაში დომინირებდნენ სოციალ-დემოკრატები. ამ პარტიისთვის კი ვარლამ ჩერქეზიშვილი ძველ და სერიოზულ პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეს წარმოადგენდა.

გაზეთ „საქართველოს“ ჟურნალისტი ტიტე ტაბიძე აღნიშნავდა, რომ ვარლამ ჩერქეზიშვილს, ისევე როგორც მიხა ცხაკაიას, თავისუფლად შეემლო პეტროგრადში დარჩენა. „რუსეთის უკაცური რევოლუციისთვის ზედმეტად საჭირონი იყვნენ ორივენი. დიდი ამბით იქმნა აღნიშნული სატახტო გაზეთში მათი ჩამოსვლა“. მაგრამ „ჩერქეზიშვილმა ჩამოსვლისთანავე წაიკითხა იქ ლექცია სრულიად არა მოდის კითხვაზე. „საქართველოს რუსეთთან დადებულ ხელშეკრულობაზე“ და პირველ შეძლებისთანავე საქართველოში ჩამოვიდა“. საქართველოში დაბრუნებულ ჩერქეზიშვილზე კი ტიტე ტაბიძე წერს: „აქ ბევრს არ გაუგია მისი ჩამოსვლა, არაფერ ცერემონიას არ ჰქონია ადგილი, დღესაც ჩუმად დადის ის, ჩვენში ყველა პროპაგანდისტს ჰგონია, რომ იმას მოაქვს რევოლუციის ბედი, ზოგიერთს დიდი სახელიც აქვს“ („საქართველო“, 1917 წ. მარიამობისთვის 22/4).

სოციალ-დემოკრატების მთავარი ორგანო გაზეთი „ერთობა“ ჩერქეზიშვილის საქართველოში ყოფნას აღნიშვნის ღირსად არ თვლიდა, ჩერქეზიშვილს უცხო პოლიტიკურ ძალის წარმომადგენლად მიიჩნევდნენ ეროვნულ-დემოკრატები, თუმცა მოკლე ინფორმაციის გარდა, ერთი სტატიაც (ტიტე ტაბიძის) გამოაქვეყნეს ვარლამ ჩერქეზიშვილის შესახებ. სოციალისტ-ფედერალისტების გაზეთი „სახალხო საქმე“ მიმდინარე ამბების ქრონიკაში ასევე ახსენებდა ვარლამ ჩერქეზიშვილს. ყველაზე მეტად ჩერქეზიშვილის საქმიანობით კი ქუთაისში გამომავალი გაზეთი „ჩვენი ქვეყანა“ დაინტერესდა. სწორედ ამ გაზეთმა გამოაქვეყნა ქუთაისში ვარლამ ჩერქეზიშვილის მიერ წაკითხული ორი ლექციის მოკლე შინაარსი, საიდანაც ჩვენთვის ცნობილი ხდება გამოჩენილი ქართველი ანარქისტის დამოკიდებულება მსოფლიოში და საქართველოში მიმდინარე მოვლენებისადმი.

როგორი წარუდგა ქართულ საზოგადოებას ვარლამ ჩერქეზიშვილი

სანამ ვარლამ ჩერქეზიშვილის მიერ წაკითხული ლექციების შესახებ ვისაუბრებდეთ, მართებული იქნება აღვნიშნოთ, თუ როგორ გამოიყურებოდა ამ დროს და რა შთაბეჭდილებას ახდენდა საზოგადოებაზე ცნობილი ქართველი ანარქისტი.

1917 წლის 20 ივლისს (ახ. სტ. 2 აგვისტოს) ვარლამ ჩერქეზიშვილი ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულების გაზეთ „საქართველოს“ რედაქციას ეწვია და ხანგრძლივი საუბარი ჰქონდა გაზეთის თანამშრომლებთან და პირველ რიგში რედაქტორთან გრ. ვეშაპელთან. მეორე დღეს - 1917 წლის 21(3) ივლისს გაზეთი „საქართველო“ იუწყებოდა: „ამ ჟამად თბილისში იმყოფება ცნობილი ანარქისტი ქართველი საზოგადო მოღვაწე ვარლამ ჩერქეზიშვილი, რომელიც აქამდე ინგლისში სცხოვრობდა. მხცოვანი მოღვაწე გუშინ ჩვენს რედაქციას ეწვია და ხანგრძლივი საუბარი იქონია რედაქციის წევრებთან ქართულ საკითხის შესახებ. ვარლამ ჩერქეზიშვილი აპირებს ამ საკითხის შესახებ ლექციათა მთელი რიგის წაკითხვას“.

ცნობილ რევოლუციონერთან ხანგრძლივი საუბარი არ აღმოჩნდა იმის ღირსი, რომ გაზეთს უფრო მეტი დაეწერა მისი შინაარსის შესახებ. როგორც ჩანს, რედაქტორმა გრ. ვეშაპელმა საკმარისად მიიჩნია მხოლოდ ზემოთ მოყვანილი მოკლე ინფორმაცია. ამის მიზეზი, ალბათ, პოლიტიკურ შეხედულებებში არსებული სხვაობა იყო. რედაქციის თანამშრომელმა ტიტე ტაბიძემ შემდეგ გაიხსენა კამათი მათ რედაქტორსა და სტუმარს შორის: „იმ დღეს ჩვენმა რედაქტორმა აიღო თავის თავზე ცუდი როლი სკეპტიკურად დაეხასიათებია საქართველოს დღევანდელი პოლიტიკური მდგომარეობა - მისი დასკვნა ძირიანად უარყოფდა ვარლამ ჩერქეზიშვილის შეხედულებას:

- როგორც უნდა იყოს, მე მძულს ოფიციალი ჭეშმარიტება, ოფიციალი მთავრობა, მე ვებრძოლები სოც. დემოკრატებს, ისე როგორც ვებრძოდი ძველ მთავრობას... მისი ფიცხი ხმა გულისხმობს,

რომ ამ ბრძოლას ექნება სიმწვავე“ („საქართველო“, 1917, მარიამობისთვის 22 /4).

სამწუხაროდ, ტიტე ტაბიძე არაფერს ამბობს თუ რაში მდგომარეობდა ან მათი რედაქტორის გრიგოლ ვეშაპელის „ცუდი სკეპტიციზმი“ ანდა ვარლამ ჩერქეზიშვილის ოპტიმიზმი საქართველოს მომავალთან დაკავშირებით. ეს ოპტიმიზმი ჩანს ჩერქეზიშვილის ლექციებში, როდესაც საქართველოს პოლიტიკურ პარტიებს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისკენ მიმართული ნაბიჯების გადადგმას ურჩევდა. ამ საუბრის დროს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე ერთ წელიწადზე ნაკლები რჩებოდა...

ვარლამ ჩერქეზიშვილმა რედაქციის თანამშრომლებზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა და ტიტე ტაბიძემ რამდენიმე ხნის შემდეგ, სექტემბრის დასაწყისში (ახალი სტილით) გამოაქვეყნა სტატია „ვარლამ ჩერქეზიშვილი და მიხა ცხაკაია“, სადაც იხსენებდა რედაქციაში ვარლამ ჩერქეზიშვილის სტუმრობას. ტიტე ტაბიძე აღნიშნავს: „მე ერთხელ ვნახე ვარლამ ჩერქეზიშვილი ჩვენ რედაქციაში. პირველად მისი სახე ძალიან ნაცნობათ გეჩვენებათ. ამ სახის ხაზები და ნაკვთები, თითქო იმ მედალიონებიდან არი ბავშვობიდან რომ გვითვალისწინებია, ამ ნაკვთებს ვხედავდით ქართველ წმინდანების ხატებზე და იქვე მიხატულ მთავრების და მეფეების სურათებზე, ათასჯერ რომ გამოცხადდეს დეკრეტი წოდებათა გათანასწოების ამგვარი სახე ყოველთვის აჩვენებს თავის სიმძველეს და ერთგვარ შერჩევას. მისი ხასიათიც ძველი ქართულია. ვარლამ ჩერქეზიშვილს წინამორბედები ბევრი ყავდა საქართველოში, ეს არის უტეხი და აჯანყებული სული ლიპარიტ ორბელიანის, ჩვენთვის ნაჩევი“.

ტიტე ტაბიძე აღნიშნავს, რომ „სლავიანური სული მალე იღუნება და ეჩვევა ტირილს“, მაგალითად გერცენის ნაწერებს ასახელებს. მისგან განსხვავებით „ვარლამ ჩერქეზიშვილს ვერ წარმოიდგენთ მტირალეს. ის ლაპარაკობს მანიფესტის ენით, უფრო თავის თავს ელაპარაკება“.

ტიტე ტაბიძე განსაკუთრებით გამოყოფდა ვარლამ ჩერქეზიშვილის პატრიოტულ პოზიციას, რაც, ალბათ, ანარქისტის შესახებ

მის ზოგად წარმოდგენაში ძნელად ჯდება: „ჩერქეზიშვილის სულში სცხოვრობს მთლიანი საქართველო. გმელი გზა უნდა მოეარა იმას, რომ მისულიყო პატრიოტიზმამდი და ამიტომ უფრო დასაფასებელია მისი პატრიოტიზმი, სულ რამდენიმე სტრიქონი უძღვნა ვ. ჩერქეზიშვილს, მისმა მოწაფემ Baton-მა - თავის წიგნის მიძღვნაში, მაგრამ ამ სტრიქონებიდანაც სჩანს რამდენი აღფრთოვანება შეუძლია გამოიწვიოს დიდებულმა მასწავლებელმა“.¹

ტიტე ტაბიძემ არ იცოდა, რომ ვარლამ ჩერქეზიშვილი, განსხვავებით ბევრი ქართველი სოციალისტისაგან, არასოდეს ყოფილა თავის სამშობლოსადმი ნიჰილისტურად განწყობილი.

„ჭეშმარიტი ნაციონალისტი და ინტერნაციონალისტი“

1917 წლის 30 ივლისს გარდაიცვალა გიორგი ზდანოვიჩი, რომელსაც სოციალისტ-ფედერალისტები თავიანთი პარტიის ერთ-ერთ დამფუძნებლად მიიჩნევდნენ და დიდი პატივი მიაგეს მას. ფედერალისტთა გაზეთის „სახალხო საქმის“ რამდენიმე ნომერში მრავალი მასალა გამოქვეყნდა ზდანოვიჩის შესახებ, მათ შორის იყო ვარლამ ჩერქეზიშვილის მოკლე წერილიც, რომელიც სახალხო საქმემ 1917 წლის 3 აგვისტოს გამოაქვეყნა. რედაქცია აღნიშნავდა: „პატივცემულმა ვარლამ ჩერქეზიშვილმა შემდეგი ცნობა გადმოგვცა განსვენებულ გ. ზდანოვიჩზე“.

თავის მოკლე სტატიას გიორგი ზდანოვიჩის შესახებ ვარლამ ჩერქეზიშვილი შემდეგი სიტყვებით ამთავრებს: „მის არსებაში შედუღებული იყო ორი ტანჯული ერის სული - პოლონელის და ქართველის. იგი იყო ჭეშმარიტი ნაციონალისტი, მაგრამ იმავე დროს ჭეშმარიტი ინტერნაციონალისტი“ („სახალხო საქმე“, 1917 წ. 3 აგ-

---

¹ 1910 წელს გამოცემულ ნაშრომს „ერი და კაცობრიობა“ მიხაკო წერეთელმა შემდეგი მიძღვნა წარუმიძღვარა: „მვირფას მასწავლებელს და მეგობარს ვარლამ ჩერქეზიშვილს, რომელმაც კაცობრიობის ოლიმპიზმზედ თავისი პატარა საქართველოც სცნო ღირსად თავისუფალი ცხოვრებისა და მის წმინდა საკურთხეველზედ გულწრფელი მსხვერპლი შესწირა, უძღვნის ამ წიგნს“.

ვისტო). გიორგი ზდანოვიჩის მიმართ ნათქვამი ეს სიტყვები თავისუფლად შეიძლება გამოვიყენოთ თავად ვარლამ ჩერქეზიშვილის მრწამსის დასახასიათებლად.

ვარლამ ჩერქეზიშვილის მიერ წაკითხული ლექციები

საქართველოში დაბრუნებული ვარლამ ჩერქეზიშვილი, როგორც უკვე ითქვა, ლექციების წაკითხვას აპირებდა. იმდროინდელ ქართულ გაზეთებში მოიპოვება ინფორმაცია მის მიერ წაკითხული სამი ლექციის შესახებ. პირველი ორი ლექცია ვარლამ ჩერქეზიშვილმა ქუთაისში 12 და 13 ივლისს წაიკითხა. ამ ლექციების მოკლე შინაარსი დაბეჭდა გაზეთმა „ჩვენი ქვეყანა“ (1917 NN 78 და 79). სწორედ ამ ანგარიშების მიხედვით შეიძლება გარკვეული წარმოდგენა შევიქმნათ თუ რა საკითხებზე საუბრობდა ვარლამ ჩერქეზიშვილი და როგორი იყო მისი პოზიცია.

ამ საგაზეთო პუბლიკაციების ავტორი თავს წარმოადგენს ფსევდონიმით „დამსწრე“. ხოლო მომხსენებელი დაახასიათა როგორც „გამოჩენილი ანარქისტი“, „რევოლუციის ვეტერანი და ნამდვილი მამულიშვილი“, „ახალგაზრდული სულით გამსჭვალული მოხუცი“. ვარლამ ჩერქეზიშვილმა ლექციები წაიკითხა ქალაქის თეატრში, რუსულ ენაზე. თეატრის დარბაზი მსმენელებით იყო გაჭედული.

ქუთაისის შემდეგ ვარლამ ჩერქეზიშვილი ლექციების წაკითხვას თბილისში აპირებდა. ამის თაობაზე მან განაცხადა გაზეთ „საქართველოს“ რედაქციაში სტუმრობის დროს 1917 წლის 20 ივლისს. გვაქვს მხოლოდ მოკლე ცნობა თბილისში წაკითხული ერთი ლექციის დღისა და თემის შესახებ. 3 აგვისტოს გაზეთი „ალიონი“ იუწყებოდა: „ინგლისიდან საქართველოში დაბრუნებული ვარ. ჩერქეზიშვილი რამდენიმე ლექციის წაკითხვას აპირებს. პირველი ლექცია წაკითხულ იქნება მარიამობისთვის 4-ს „ქართული კლუბის“ საზაფხულო ბინაზე შემდეგ თემაზე: „ევროპა ეხლანდელ მომენტში და საქართველოს საერთაშორისო მდგომარეობა“ („ალიონი“, 1917 წ. 3 აგვისტო).

რუსეთის რევოლუციის პერსპექტივები

ვარლამ ჩერქეზიშვილის მიერ ქუთაისში წაკითხული პირველი ლექცია ეძღვნებოდა რუსეთის რევოლუციას. თუმცა, თავის მეორე ლექციის დასაწყისში ჩერქეზიშვილმა დამსწრეთ შეახსენა, რომ თავის პირველ ლექციაში „ის შეეცადა დაესახა ისტორიული განვითარება ბრძოლისა ადამიანის უფლებისათვის“. სამწუხაროდ, საგაზეთო ანგარიში მოკლე და ზედაპირულია. როგორც ანარქისტმა, რომლისთვისაც მთავარი პიროვნების თავისუფლება იყო და რევოლუციაც პიროვნული თავისუფლების მისაღწევად იყო საჭირო. ბუნებრივია, ლექციის დროს ვარლამ ჩერქეზიშვილმა მნიშვნელოვანი ყურადღება დაუთმო პიროვნების თავისუფლების საკითხს. ჩერქეზიშვილის თქმით, „სადაც ეს არ არის, იქ არის სიღარიბე, სიბნელე და უვიცობა“. საგაზეთო ანგარიშში ასევე მოკლედ მოყვანილია ჩერქეზიშვილის სიტყვები: „სრული თავისუფლება პიროვნებისა უნდა გამოიხატებოდეს პოლიტიკურად, მოქალაქეობრივად, ეკონომიურად და აზროვნების მხრივ. თავისუფლება უნდა იქნეს კომუნალური, ოლქობრივი და ეროვნული თვითმმართველობისა“.

ჩერქეზიშვილს მხედველობიდან რასაკვირველია არ გამორჩენია ეროვნული თავისუფლების საკითხიც. მისი განცხადებით, რევოლუცია უკავშირდება ეროვნული საკითხის გადაწყვეტას. საფრანგეთის 1789 წ. რევოლუციამ ეროვნული ჩაგვრისგან გაანთავისუფლა ევროპის ბევრი ერი, „ეხლა ამნაირადვე თავისუფლდებიან პოლონეთი, ფინეთი და სხვებიც“. ასეა ნათქვამი საგაზეთო ანგარიშში - საქართველო არ ახსენა ჩერქეზიშვილმა თუ არ მოხვდა საგაზეთო ანგარიშში? ჩერქეზიშვილის ნათქვამი, რაზეც გაზეთი წერს, გასაგებია - რუსეთის რევოლუცია აყენებდა რუსეთის იმპერიაში შემავალი ჩაგრული ხალხების განთავისუფლების საკითხს და ჩერქეზიშვილისთვის აქ პირველ რიგში საქართველო იყო მნიშვნელოვანი. მაგრამ ამ საკითხს, პოლონეთისა და ფინეთისგან განსხვავ-

ვებით, საქართველოში ლექციის წაკითხვის დროისათვის აქტიურად არ აყენებდნენ.

ჩერქეზიშვილის თქმით, რევოლუციის შედეგად რუსეთს შესაძლებლობა ქონდა შეერთებოდა თავისუფალ და რესპუბლიკურ ქვეყნებს; ჩერქეზიშვილი იმედს გამოთქვამდა, რომ რესპუბლიკური ქვეყნები იხსნიან კაცობრიობას და პიროვნებას „ცენტრალ სახელმწიფოების“, ანუ გერმანიისა და მისი მოკავშირეების „კლანჭები-საგან“. ასევე ვარაუდობდა, რომ რუსეთის რევოლუცია „მძლავრ ტალღებს“ გერმანიაშიც გადაისვრიდა და დაამხოდა ვილჰელმ II-ს. ამით დამთავრდა ლექცია.

როგორც საგაზეთო ანგარიშიდან ირკვევა, დამსწრეებმა ლექტორს რამდენიმე შეკითხვა დაუსვეს, რაზეც ჩერქეზიშვილი „იოლად და სხარტულად აძლევდა ყველას პასუხს“, თუმცა ასევე აღნიშნულია, რომ „სხვათა შორის ბევრმა უხერხული კითხვები დაუყენეს ლექტორს“. სამწუხაროდ, საგაზეთო ანგარიშში ამის შესახებ ბევრი არაფერია ნათქვამი. აღნიშნავს მხოლოდ, რომ ჩერქეზიშვილმა დაგმო „ბოლშევიკების ტაქტიკა და საქციელი და მოღალატეები უწოდა მათ“. ჩერქეზიშვილმა არარეალურად მიიჩნია საუბარი სოციალისტური რევოლუციის შესახებ. რაც შეეხება პეტროგრადელ ანარქისტებს, ჩერქეზიშვილის თქმით, მათ მოქმედებას „ანარქიზმთან საერთო არაფერი ჰქონდა“.

ვარლამ ჩერქეზიშვილის ლექციამ სოციალ-დემოკრატიები გაანაწყენა. ვიქტორ ნოზაძემ, რომელიც მაშინ ახალგაზრდა სოციალ-დემოკრატი იყო, ჩერქეზიშვილის კრიტიკას მთელი წერილი მიუძღვნა სათაურით „ჩამოსული იმპერიალისტი“ („სოციალ-დემოკრატი“, 1917 წ. 14 ივლისი). ვიქტორ ნოზაძის დახასიათებით, ვარლამ ჩერქეზიშვილს არ უთქვამს „არც ერთი ახალი სიტყვა, არც ერთი სადი აზრი“, ჩერქეზიშვილის ლექცია „ყველაზე უფრო სუსტი იყო“, ლექცია ისე დამთავრდა, რომ მსმენელებს ეგონათ, რომ ეს „შესავალი იყო ლექციისა“.

ვიქტორ ნოზაძის აზრით მსოფლიო ომში დასაგმობი იყო ორივე მხარე და ვარლამ ჩერქეზიშვილის პოზიცია, რომ ომში უნდა

გაემარჯვა ინგლის-საფრანგეთის კოალიციას, ნოზადისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა. „ჩვენ წინ იდგა ნამდვილი იმპერიალისტი, იმპერიალისტი სულით და გულით“, - ასეთი იყო ვიქტორ ნოზადის შეფასება. ამგვარი რამის თქმა ცნობილ და დამსახურებულ ანარქისტზე კარგად მეტყველებს იმ დროს არსებულ პოლიტიკური დაპირისპირების სიმწვავესა და ხასიათზე.

„საქართველოს უფლებები ინტერნაციონალის მიხედვით“

ვარლამ ჩერქეზიშვილის მეორე ლექცია მთლიანად საქართველოს საკითხს დაეთმო. განხილული იქნა „საქართველოს უფლებანი ინტერნაციონალის მიხედვით“. ჩერქეზიშვილის თქმით, პოლიტიკური თანასწორობა ცალმხრივი იქნება, სანამ ეკონომიკური თანასწორობა არ დამყარდება. ასეთი თანასწორობის იდეას „ფართო ასპარეზი საფრანგეთის დიდმა რევოლუციამ მოუპოვა“. ჩერქეზიშვილი ლექციაზე შეეხო იმ საკითხს, რასაც წლების მანძილზე ამტკიცებდა და ებრძოდა სოციალ-დემოკრატიას და მარქსისტებს. ჩერქეზიშვილმა აღნიშნა, რომ პოლიტიკური, ეკონომიკური და მოქალაქეობრივი თანასწორობის იდეა, კლასობრივი ბრძოლის იდეა საფრანგეთში აღმოცენდა და არა გერმანიაში. ინტერნაციონალი მარქსისა და გერმანელების მოგონილი კი არ არის, არამედ ფრანგებისა და ინგლისელების.

ჩერქეზიშვილი კვლავ შეეხო სოციალ-დემოკრატებსა და ანარქისტებს შორის არსებულ განსხვავებას. მან აღნიშნა, რომ სოციალ-დემოკრატებს „პარლამენტურის წესით (უმრავლესობის მოპოვებით) სურთ სოციალური რეფორმების მოხდენა“, სინდიკალისტები კი „უარყოფენ პარლამენტების გზით რეფორმების მოხდენას. ისინი ამ რეფორმებს „პირდაპირის მოქმედებით“ ახორციელებენ“.

ჩერქეზიშვილმა ბრალი დასდო სოციალ-დემოკრატებს, რომ დაარღვიეს ინტერნაციონალის დადგენილება, - ომის დაწყებისათვის საყოველთაო გაფიცვით ეპასუხათ. 1870-1871 წლების საფრანგეთ-პრუსიის ომის დროს „გერმანელი სოციალისტები მთავრობას ამოუდგნენ გვერდში და უარყვეს საყოველთაო გაფიცვა“. იგივე

მოხდა მსოფლიო ომის დროსაც, როდესაც სოციალ-დემოკრატებმა „პროკლამაციებით მოისურვეს ომის მოსპობა და არა აქტიური გაფიცვებით“.

მეორე ლექცია, როგორც უკვე ითქვა, საქართველოს ეროვნული დამოუკიდებლობის აღდგენის პერსპექტივების განხილვას ეძღვნებოდა. აქ ჩერქეზიშვილი ჯერ ეროვნული საკითხისადმი ინტერნაციონალის დამოკიდებულებას შეეხო, შემდეგ კი ისაუბრა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის ბრძოლის ისტორიაზე.

ჩერქეზიშვილის თქმით, ინტერნაციონალის სტატუტში გარკვევით არის ნათქვამი, რომ „ყოველ ერს თავისუფალი არსებობის სრული უფლება ეძლევა“ და ამ მხრივ განსხვავება დიდ და პატარა ერებს შორის არ არსებობს. „ინტერნაციონალი იბრძვის ერთა უფლებრივ გათანასწორობისათვის და უარყოფს ერთი ერის მეორეზე ბატონობას“ და „ყოველი პროგრესიული ადამიანი ვალდებულია უზრუნველჰყოს თვითეული ერის უფლებები თავისუფალ არსებობისათვის“. ასევე „ყოველ ერსა აქვს უფლება მოსთხოვოს დიდ სახელმწიფოებს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა პატივისცემა და შეულახველობა“.

ჩერქეზიშვილი მნიშვნელოვან რამეს ეუბნება მსმენელებს, რომ დროა ქართველმა სოციალისტებმა, - სოციალ-დემოკრატებმაც და ანარქისტებმაც საქართველოს სახელით ილაპარაკონ. ჩერქეზიშვილის განცხადებით, არ შეიძლება ვინმემ თქვას, რომ რუსეთის სოციალ-დემოკრატი ან ანარქისტი ვარო, რადგანაც სოციალ-დემოკრატია და ანარქიზმი არ სცნობს იმპერიას. „საერთაშორისო კონგრესებზე ჩვენ ქართველებს, როგორც არსებულ ერს, სრული უფლება გვაქვს საკუთარი, ქართული წარმომადგენლები ვიყოლიოთ“. საგაზეთო ანგარიშის თანახმად, ამ სიტყვებმა შეკრებილთა „მქუხარე ტამის ცემა და ვაშას ძახილი გამოიწვია“.

ჩერქეზიშვილი დაწვრილებით შეჩერდა 1783 წლის ტრაქტატზე და აღნიშნა, რომ ამ ხელშეკრულებით „საქართველო მოკავშირე არის რუსეთისა და არა მისი პროვინცია“. ჩერქეზიშვილის თქმით,

ჰააგის კონგრესს წარედგინა ტრაქტატის საფუძველზე დაწერილი პეტიცია, რომელსაც ათასობით ქართველი აწერდა ხელს. ჰააგის კონგრესზე ყველა დელეგატი გაეცნო პეტიციის ტექსტს და გავლენა მოახდინა კონგრესის მუშაობაზე, მაგრამ პეტიცია არ განიხილეს, რადგანაც დღის წესრიგი წინასწარ იყო განსაზღვრული. მისი განხილვა მომდევნო კონგრესისთვის გადადეს, მაგრამ ეს კონგრესი, რიგი მიზეზების გამო, არ ჩატარებულა.

საქართველოს პეტიციის შესახებ ჰააგის საერთაშორისო კონფერენციაზე ვარლამ ჩერქეზიშვილს რამდენიმე თვის შემდეგ სთხოვეს სტატიის დაწერა.

გამოყენებული ლიტერატურა

ვარლამ ჩერქეზიშვილი - „საქართველო“, 1917 წ. მკათათვის 21 (3), N 158, გვ. 3

ვ. ჩერქეზიშვილი გ. ზდანოვიჩის შესახებ - „სახალხო საქმე“, 1917 წ. 3 აგვისტო N16

ვ. ჩერქეზიშვილის ლექცია - „სახალხო საქმე“, 1917 წ. 5 აგვისტო, N 18

ვარლამ ჩერქეზიშვილის ლექცია - „ჩვენი ქვეყანა“, 1917 წ. 14 ივლისი, N 78

ვარლამ ჩერქეზიშვილის მეორე ლექცია - „ჩვენი ქვეყანა“, 1917 წ. 15 ივლისი, N 79

ინგლისიდან საქართველოში დაბრუნებული ვარ. ჩერქეზიშვილი - „ალიონი“, 1917 წ. 3 აგვისტო, N 28, გვ.2

ნოზამე ვ. ჩამოსული იმპერიალისტი - „სოციალ-დემოკრატი“, 1917 წ. 14 ივლისი, N 90

ტაბიძე ტიტე. ვარლამ ჩერქეზიშვილი და მიხა ცხაკაია - „საქართველო“, 1917 წ. მარიამობისთვის 22(4).

Malkhaz Matsaberidze

Varlam Cherkezishvili in 1917: A Return to Georgia

Abstract

The paper deals with the activities of a famous Georgian anarchist, Varlam Cherkezishvili, conducted in 1917, when he as back to Georgia. At that time, anarchists were no longer around and the opponent political forces of anarchists dominated the political scene of Georgia. Due to these reasons, there are a few and only short notices on the figure of Varlam Cherkezishvili. According to these information, Varlam Cherkezishvili delivered lectures in Tbilisi and Kutaisi on the international situation and on those challenges faced by the Georgian political figures. Varlam Cherkezishvili supported the victory of the Entente Powers in the World War I. He considered that the Georgian political parties should become active in the direction of restoration of the state independence of Georgia.

Key words: Georgia; Varlam Cherkezishvili; Anarchism.